

A NEW LETTER OF PHOTIUS TO BORIS

*To Professor A. M. Friend Jr
on his 60th anniversary*

A few months ago Mr G. Cournoutos, Keeper of manuscripts in the National Library of Athens, and Father J. Darouzzès kindly drew my attention to a very important manuscript containing letters and homilies of Photius, which has so far remained unknown, because it was added to the Athenian collection of manuscripts after Sakkelion compiled his catalogue. A detailed description of this manuscript (*Ἀθῆναι, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη 2756*) is to be found now in the Review «*Θεολογία*» of the Holy Synod in Athens¹.

Among the unpublished Photius texts in this manuscript is a letter addressed to Boris of Bulgaria. The text of it runs as follows²:

Codex Atheniensis 2756 saec. XIV, ff 178-179.

[Μ]ιχαὴλ ἐκ θεοῦ ἄρχοντι Βουλγαρίας

Εἰ δάκρυσιν ἐγράφετο γράμματα, δάκρυσιν ἂν χρησάμενος ἀντὶ μέλανος καὶ τοῖς μὴ παροῦσι παρέσχον ἴχνη τοῦ πάθους θεάσασθαι. Νῦν δ' οἶμοι καὶ ταύτης ἡ φύσις χηρεῦει τῆς χάριτος. Ὡς πληγῆς βαρείας, ὡς τομῆς χαλεπῆς, τὸν μὲν ἐχούσης ὅσα γε τὰ ἀνθρώπινα μὴ αἰσθανόμενον, τὸν δὲ πικρῶς διατεμούσης καὶ ἀπολιπούσης ἐν ἡμιθνήτῳ σώματι: ἀνιώμενον καὶ τῆς γλυκείας τοῦ φιλτάτου συναφείας ἐλεεινῶς διασπώμενον. Πλήγην γε τὸ πένθος, ὅπερ ἐνέτηξεν ἡμῶν ταῖς καρδίαις ὁ

¹ *H. F. Κουρνούτου καὶ Βασ. Λαούδα, Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως δύο ἀνέκδοτοι ὁμιλίας. Θεολογία 25 (1954) 1-24 (pagination of the off-prints). The description of the manuscript is in the pages 3-14.*

² I should like to express my sincere thanks to Mr G. Cournoutos for his assistance in reading the text and for his kind permission to publish it here. Thanks are also due to Father J. Darouzzès, who kindly told me about the manuscript, and to Father Irenaeus Doens who collated for me some passages of the text.

λιπῶν ἡμᾶς πνευματικὸς υἱός, ὁ πιστὸς ἐν βασιλεῦσιν, ὁ φίλος αἰδέ-
 σιμος, τοῦτο μὲν ἔστι· τε συνέχον καὶ παρ' ὅλον οἶμα· τὸν βίον ἔσεται
 10 μὴ λυόμενον, κἄν ἢ τῶν εὐγενεστάτων τε καὶ εὐσεβεστάτων καὶ τῆς
 αὐτοῦ βασιλείας διαδόχων ἀρετῇ, οἷς ἐξευγενίζε·ιν αὐτοῦ τὰς πράξεις
 ἐν τῷ μιμεῖσθαι διανίσταται, καταπραΰνειν τε καὶ ἐπιμαλάττειν τὸ
 ἄλλος ἐπιχειρῆ. Ἐξ οὗ καὶ γράφειν τῇ σῆ περιθλέπτῳ ἀρχῇ τῆς πολ-
 λῆς καὶ βαθυτάτης ἀναφέροντες λύπης προήχθημεν. Πρῶτον μὲν γάρ
 15 ἀγαθοῦ πατρὸς ἀγαθοὶ φύντες παῖδες οὐ μᾶλλον τῇ διαδοχῇ τῆς ἀρ-
 χῆς ἢ τῆς ἀρετῆς ἐνωραῖζονται καὶ τῶν ἄλλων χαίρόντων, οἷς ὁ πα-
 τὴρ καὶ παρελθὼν ἐνευδοκιμεῖ, αὐτοὺς ἀνία καὶ φόβος ἔχει, μήποτε
 τῶν ἐκείνῳ κατωρθωμένων φανῶσιν ἐλάττους καὶ δευτέροι νομισθῶσι
 τοῖς πολλοῖς τῆς ἄλλης ἐπιεικειᾶς καὶ τῆς εἰς πάντα, οἷς ἐκεῖνος τῶν
 20 ἄλλων ἐκράτει, συνέσεώς τε καὶ τελειότητος. Διόπερ οὐδὲ περὶ τῆς ὑμῶν
 περιθλέπτου μεγαλειότητος ὁ τυχὼν αὐτοῖς ἐπῆλθεν ἀγών, ὥστε μὴ μό-
 f 178v νον τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐκεῖνου δευτέρους νομισθῆ·αι· διαθέσεως, | ἀλλ' ὅσα
 γε δυνατὰ καὶ κρείττους ὀφθῆ·ναι καὶ τὸ φίλτρον ἐπιδειξῆ·αι ἡλίκον οἶον
 ἅτε δὴ πατρόθεν τε καὶ οἰκοθεν πολυπλασιάζόμενον. Διὸ καὶ αὐτίκα
 25 τῆς βασιλείας τὸ σκήπτρον θεόθεν δεξάμενοι ἀντι δεξιᾶς καὶ χειλέων
 οἶα δὴ τοὺς τῆς φιλίας θεσμούς ἐν γράμμασι προτεινόμενοι καὶ δι' αὐ-
 τῶν συνάπτοντες ἑαυτοῖς τὴν σὴν ἀρετὴν καὶ εἰς ὁμοφροσύνην συνάγον-
 τες καὶ ὁμόνοιαν, μέγα κλέος ἡγούονται σχέσιν ἀδελφικὴν καὶ φίλτρον
 ἄδολον, ὃ μετὰ τῆς γνώμης ἢ φύσεως χαρίζεται, ἐν ἀλλήλοις δρᾶσθαι
 30 τε καὶ παρὰ πάντων ἐπιγινώσκεισθαι. Διὸ τιμῶσι μὲν τὴν ὑμετέραν ἀρε-
 τὴν ἐν λόγοις, θαυμάζουσι δὲ ἐν συλλόγοις καὶ τοῖς ἔργοις τοὺς λόγους
 προβάλλειν τὴν πίστιν πολλὴν σπουδὴν συνεισάγουσι, μεμφόμενοι μὲν
 τοὺς εἶ·τινές ποτε αἰτίαν λύπης παρασχόντας ἢ παρασχεῖν ἐπιχειροῦν-
 35 μενοι τοὺς συλλαμβάνοντας πᾶν μὲν σκάνδαλον ἐκ μέσου μέρους ἐκα-
 τέρου περιαιρεθῆ·ναι, πᾶσαν δὲ εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν ἐμπλατύνεσθαι
 τε καὶ ἐμπολιτεῦεσθαι καὶ τῶν ἐμπροσθεν εὐσταθέστερόν τε καὶ κρα-
 ταιότερον, ὃ καὶ θεοῦ χάριτι, ὃς φιλάνθρωπιᾶς ἀφάτῳ πλούτῳ μετὰ
 τῶν ὅλων παρ' ἡμῖν ὀνομάτων καὶ εἰρήνην κατηξίωσε καλεῖσθαι, τῶν
 40 σκανθάλων ἐκποδῶν καθισταμένων, οἶα δὴ κοινῇ συμφέρον καὶ σωτή-
 ριον ἀταλαιπώρως προσελθεῖν. Χρὴ τοιγαροῦν καὶ τὴν ὑμετέραν θεοκυ-
 θέρνητον ἐξουσίαν τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν ἀναδεξαμένην δι·άθεσιν τῇ κοινῇ
 καὶ σωτηρίῳ συνεισενεγκεῖν εἰρήνην ἃ τηλικαύτη πρέπει συνεισάγειν
 εὐσεβεῖ·α τε καὶ συνέσει καὶ τελειότητι, ὡς ἂν ἐκατέρωθεν τῆς καθα-
 45 ρᾶς καὶ τελείας ἀναφυομένης ἀγάπης ὁ σύνδεσμος αὐτῆς καὶ ἡ συμ-

πλοκή ἀρραγῆς καὶ ἀδιάλυτος εἰς τὸν αἰῶνα διαφυλαχθεῖη. Ἴσως μὲν οὖν περιττὴ ἢ παραίνεσις δόξει· οἷς δὲ τῆς εἰρήνης δρόμος καὶ ὁ ἀγὼν πρὸ παντὸς ἄλλου σπουδάζεται, πλήν γε φίλον ἐστὶ πατράσι φιλτάτων τέκνων, κἂν ἐγγυὸς τύχωσιν ἤκοντα τοῦ σπουδαζομένου, ἐνωραῖζεσθαι μὲν οἷς δρώσι, τῆς δὲ τὸ τέλος καταλαθεῖν ἐπιταχυνούσης παραίνεσεως μὴ ἀρίστασθαι. Ἄπερ οὖν ἐνταῦθα τοῖς φιλτάτοις καὶ πνευματικοῖς ἡμῶν τέκνοις, τοῖς πανευσεβάστοις ἡμῶν καὶ θεοπροβλήτοις βασιλεῦσι, συνεισάγειν οὐ παραιτούμεθα, πρὸς αὐτὸ τοῦτο καὶ τὴν ὑμετέραν θεοφρούρητον καὶ | δεδοξασμένην ἐξουσίαν προτρέπειν ἡμέτερον f 179 χρέος εἶναι· λογιζόμεθα. Ὡσπερ γὰρ ἀχωρίστους ὑμᾶς ἔχομεν τῇ εὐσε- 55 θείᾳ καὶ τῷ πνευματικῷ φίλτρῳ κἂν τῷ ὑπερέυχεσθαι, οὕτω καὶ τὰς παραινέσεις ἀχωρίστους εἶναι· πρέπειν καὶ κοινὰς ἐν κρίσεως ἀδεκάστου νόμῳ καὶ πνευματικῆς φιλίας ὄρω τιθέμεθα.

Although neither names nor data are mentioned in this letter, its meaning is clear. In it Photius announces to Boris the death of the Emperor Basil I and the enthronement of Leo and Alexander, and in the name of the two new βασιλεῖς he asks Boris for the continuation and intensification of good relations between the Byzantine Empire and Bulgaria. The letter must be dated in 886, between the 29th of August (death of Basil) and the beginning of December (dismissal of Photius and nomination of Stephen), more probably early in September, right after the death of Basil.

It is not the place here to elaborate on the importance of this letter¹. I am publishing the text in order to make it immediately available to historians and I take this opportunity to express my deep gratitude to Professor A. M. Friend Jr, of Princeton University, former Director of Studies at Dumbarton Oaks Washington, D. C., to whose wise guidance and unfailing encouragement I am greatly indebted for my work on the texts of Photius.

Thessalonike

BASIL LAOURDAS

¹ The new edition of the letters of Photius, which has been announced in *Byzantinische Zeitschrift* 44 (1951) 370, is now very advanced and it is hoped that it will appear after not too long.